

ETTER TERRORANGREPENE 22.7.2011

Fredag ettermiddag 22. juli 2011 vil for oss alle bli stående som dagen vi ikke kan glemme. Først fikk vi nyheten om det som viste seg å være et bombeangrep mot kjernen i det politiske og offisielle Norge, regjeringskvartalet i Oslo. Etter hvert gikk det imidlertid opp for oss at det bare var innledningen; terroristen hadde dradd videre til Utøya for å drepe forsvarsløse ungdommer samlet til politisk sommerleir. Og vi sitter igjen med de store spørsmålene: Hvordan kan mennesker, som ifølge Bibelen er skapt i en kjærlig Guds bilde til fellesskap med ham, i det hele tatt begå slike grusomheter? Og hvordan skal vi forholde oss til den ideologi Anders Behring Breivik sier han var drevet av? Er det rett at vi i realiteten befinner oss i en krig mellom kulturrene, og dermed også mellom religionene, slik at det i realiteten er krigens midler som er de eneste adekvate svar på de utfordringer vi står overfor?

Møtet med den radikale ondskap

Bibelen framstiller Gud som kjærlighetens Gud som inviterer mennesker til fellesskap med seg. Og de som inkluderes i dette fellesskapet, preges selv av Guds kjærlighet på en slik måte at det får konsekvenser for deres forhold til sine medmennesker. Slik omtaler 1 Johannesbrev dette forholdet: Vi elsker fordi han elsket oss først. Den som sier: "Jeg elsker Gud, men som likevel hater sin bror, er en løgner. For den som ikke elsker sin bror som han har sett, kan ikke elske Gud som han ikke har sett. Og dette er budet vi har fra ham: Den som elsker Gud, må også elske sin bror". (1 Joh 4,19-21).

Den som stenger seg selv ute fra fellesskapet med sine medmennesker, stenger derfor seg selv ute fra gudsforholdet. Mange mennesker gjør av ulike grunner det. De kan ha møtt så mye vondskap og mangel på forståelse på sin vei gjennom livet at de ikke makter å forholde seg positivt til andre. Eller de kan av ideologiske grunner være overbevist om at empati og medfølelse er utillatelige uttrykk for svakhet. Nazismen er antagelig den ideologi som er mest kjent for å ha gått systematisk til angrep på alle tendenser til empati og medmenneskelighet, men alle totalitære ideologier kjennetegnes i større eller mindre grad av dette.

Mennesker som er preget av en slik tilnærming til livet, vil ofte isolere seg fra andre, eller bare dyrke fellesskap med en utvalgt gruppe av likesinnede. Saken, enten det er mer personlig pregede hat- eller hevntanker eller den totalitære ideologis mål om verdensherredømme eller det jordiske paradiset, overordnes alle medmenneskelige relasjoner. Andre mennesker blir brikker i et spill, og kan brukes eller utryddes etter behov.

I den nytestamentlige etikk er dette fundamentalt annerledes. Her er andre mennesker aldri et middel for noe annet; det er medmenneskelighetens kjærlighetsrelasjoner som er det overordnede målet. Det er den som gir den sultne mat og den tørste drikke som Jesus tar med seg inn i den evige herlighet (Matt 25,34-40), mens den som lukker sitt hjerte for sin bror, dermed også har stengt seg ute fra fellesskapet med Gud (Matt 25,41-46).

Kjærlighetens fellesskap lar seg imidlertid aldri opprette med tvang. Ingen kan tvinge hverken seg selv eller andre til å elske. Kjærligheten er der, eller den er der ikke; det gjelder i forholdet til Gud like mye som i forholdet til våre medmennesker. Og fordi det er dette kjærlighetens fellesskap Gud er ute etter å etablere, står også den guddommelige allmakt avmechtig der mennesker setter sin selvsentrerte egoisme først. Vi leser i evangeliet om den rike unge mannen som kom til Jesus med spørsmålet om hvordan han skulle kunne komme inn i det evige livsfellesskapet med Gud. Jesus forklarte det for ham. Men da mannen ikke maktet å følge de prioriteringer Jesus viste ham og derfor gikk sin vei, løp ikke Jesus etter ham. Han ville ikke, og da var det ikke mer Jesus kunne gjøre (Matt 19,16-22).

Fornektelsen av kjærlighetens fellesskap får likevel sjelden slike drastiske konsekvenser som vi så på Utøya. De aller fleste mennesker har tross alt bevart så mye av gudbilledlighetens medmenneskelighet at de avstår fra massedrap på ubevæpnede mennesker. Det vi så på Utøya var ekstremt; det var mangel på medmenneskelighet i sin ytterste konsekvens; det var et gufs fra gudsforlatthetens helvete. Hvordan forholder vi oss til det?

For det første skal det lede oss til ettertanke og selvprøvelse. Selv om vi befinner oss langt fra den kjærlighetsløshetens ekstremisme vi så på Utøya, har vi alle sider ved våre liv som enda ikke er opplyst og gjennomlyst av guddommelig kjærlighet. Møtet med den radikale ondskap kan derfor, paradoksalt nok, skape en større lengsel etter renhet og kjærlighet.

For det andre skal vi øve oss i å ikke dømme. Vi vet ikke hva som drev Anders Behring Breivik til å gjøre det han gjorde. Men vi vet at også han er et menneske skapt i Guds bilde, og at muligheten for å vandre tilgivelsens vei til gjenoppsettelse av kjærlighetens fellesskap står åpen også for ham. At det er vanskelig å fatte, ikke minst for dem som selv er direkte rammet av det han har gjort, er lett å forstå. Men i det lange løp er det å holde døren åpen for tilgivelsens og forsoningens mulighet det eneste alternativet til hat og hevnløst.

For det tredje skal vi ikke prøve å forstå det vi ikke kan forstå. Bibelen kaller kjærlighetens fellesskap for et mysterium. Vi vet til syvende og sist ikke hvorfor det er slik at her lukkes noen inne, mens andre tilsynelatende blir stående utenfor. Den utfordring Bibelen gir oss, er derfor ikke å prøve å forstå kjærlighetens veier, men selv å gå der, og ta til oss og dele med andre det som vokser der.

En krig mellom kulturene?

Men er det ikke nettopp den kristne kulturs kjerneverdier Behring Breivik er ute etter å forsvare? Slik han framstiller det i sitt såkalte manifest, er det kristne Vesten truet av en alternativ ideologi som har tatt mål av seg til å erobre verden. Både denne alternative ideologi, og de som ikke ser faren og derfor går dens ærend, må derfor bekjempes med alle midler.

Det er rett at den kristne kirke står overfor en ideologisk motstander som er ute etter å bekjempe den. Det er også rett at islam, i hvert fall historisk sett, har hatt som mål å erobre Europa, og i den forbindelse ikke har hatt noen betenkeligheter med å bruke militærmakt. Behring Breiviks store feilgrep, ideologisk sett, er at han kobler disse to sammen, for de har absolutt ikke noe med hverandre å gjøre.

Kirkens store motstander omtales i Det nye testamente som en brølende løve som går omkring for å finne noen å sluke. Den motstandens vei som der foreskrives, er imidlertid ikke vold og terror, men å stå fast i troen på kjærlighetens Gud og så holde ut i de lidelser og prøvelser det måtte medføre (1 Pet 5,8-11). For kjærlighetens evangelium seirer aldri ved maktmidler. Den som er grepet av dette evangelium, tror og tåler, og faller aldri for fristelsen til å bruke andre midler. For når en gjør det, er det kirkens motstander som har seiret, uansett hva en kaller den ideologi eller kultur som da går av med seieren.

Den som mer enn noen annen har prøvd å få den kristne kirke til å forstå dette, er Augustin i sitt store verk *Om Guds stat*. Guds stat eller Guds by (Augustin tenker her på den byen som omtales i Matt 5,14) er kjærlighetens fellesskap, og det vokser aldri ved andre midler enn ordet og sakramentene. Dens motstander omtaler Augustin som verden eller djevelen (som i 2 Kor 4,4 faktisk omtales som denne verdens gud). I hans rike er det den selvsentrerte egoisme som rår, mens Guds rike vokser når kjærlighetens evangelium slår rot i menneskers hjerter. På andre måter kan dette rike ifølge den kristne tro faktisk ikke vokse.

Dette er hverken fra Det nye testamentets eller Augustins side ment som kritikk av at de som er betrodd den oppgave å sikre den rent mellommenneskelige fred og rettferdighet i samfunnet, bruker de midler som er

nødvendige for å gjøre akkurat det. Mot dem som vil rive et samfunn i stykker ved å angripe det med vold, skal et samfunn beskytte sine innbyggere ved å møte angriperne med de samme midler. I den sammenheng gjelder imidlertid to viktige forbehold. Når vold møtes med vold, er det samfunnet og ikke Guds rike en forsvarer; kjærlighetens rike bygges aldri på den måten. Og det er viktig at bruken av vold begrenses mest mulig og aldri får plass der det ikke er både nødvendig og hensiktsmessig. Også samfunnets fiender består nemlig av mennesker som er skapt i Guds bilde.

Det betyr at når det kristne Europa forsvarte seg mot islam med våpenmakt, og noen ganger har det vært nødvendig å gjøre det, så var det legitimt i den grad en da forsvarte samfunnet mot en mulig erobrer, men det var ikke legitimt som et forsøk på å forsvare og utbre kjærlighetens evangelium. I prinsippet var nok det et skille Europas åndelige og politiske ledere i middelalderen forstod og respekterte; de kunne sin Augustin, i hvert fall mange av dem. I praksis kunne det være vanskeligere, og den lange historien om forholdet mellom muslimer og kristne rommer da også fortellinger om overgrep fra begge sider som knapt står tilbake for det vår tids terrorister har gjennomført.

Men i virkeligheten var det aldri møtet med islam som var kirkens store utfordring. Den store utfordringen, den gang som i dag, var å unngå fristelsen til å tro at den seier som – i møtet med islam eller andre ideologiske motstandere – vinnes med tvang og våpenmakt, er en reell seier på det kristne budskapets egne premisser. Den sammenblandingen ser det ut til at Anders Behring Breivik har gjort seg skyldig i, og hva det leder til, vet vi nå mer enn nok om.

Dette betyr ikke at alle motsetninger skal sopes under teppet i verdensflukt og misforstått åndelighet. De kulturelle og ideologiske forskjeller mellom islam og Vesten er reelle. Sett fra islam fortøner Vesten seg som sekularisert og umoralsk; sett fra Vesten fortøner mange muslimske lands mangel på respekt for grunnleggende menneskerettigheter som ytringsfrihet og religionsfrihet seg som særdeles problematisk. I listen over land med grove brudd på menneskerettighetene kommer muslimske land regelmessig blant de øverste. Både i forhold til muslimsk innvandring i Vesten og når det gjelder i de politiske relasjoner mellom stater reiser dette reelle problemer som må tas på alvor. Men vi må kunne møte disse problemene med respekt for andres uavkortede menneskeverd, også om de står for synspunkt vi ikke deler, uten mistenkeliggjøring, og uten å la individer hefte for alt som foretas av andre medlemmer av den gruppe de selv tilhører. Og framfor alt må vi møte hverandre med en urokkelig overbevisning om at det å la sine synspunkter komme til uttrykk i form av vold mot sivile, uansett og under alle omstendigheter er fullstendig uakseptabelt.

16. august 2011

På vegne av FBBs teologiske nemnd
Knut Alfsvåg